

Divandaki Düşmanlar: Bir Türk Psikanalistin Siyaset Psikolojisi Serüveni
Vamık D. VOLKAN

(Çev.: Serap ERDOĞAN)

İstanbul: Alfa Yayınları, 2013, 1. Baskı, 588 sayfa, ISBN: 978-605-106-702-5

Burak ÖZER*

Siyaset psikolojisi, 1970'lerde örgütlenmeye başlayan ve iki farklı disiplin olan siyaset bilimi ile psikolojinin bir araya gelmesiyle gelişmeye başlayan bir çalışma alanı olmuştur. Bu doğrultuda 1978 yılında Uluslararası Siyaset Psikolojisi Derneği'nin kurulması, 1980'de Uluslararası Siyaset Psikolojisi dergisinin çıkarılması ve hızla yayımlar yapılmaya başlamasıyla birlikte son yıllarda gelişen yeni bir uzmanlık alanı olmuştur. Ancak siyaset psikolojisi disiplin tarihine bakıldığında üç evre göze çarpmaktadır. Bunlardan ilki 1920'ler ile 1960'lar arasındaki disiplinin öncesi dönem olarak ifade edilmektedir. Bu tarihler arasında henüz siyaset psikolojisi bir disiplin olarak var olmasa da yine de kişilik, kültür ve siyaset gibi konularda psikolojik açıdan eserler verilmiştir. Bu dönemin temel konuları liderler ve kitleler düzeyinde siyasal kişilik olmuştur. Bu çalışmaların temeli de Sigmund Freud'un (1856-1939) Leonardo Da Vinci'nin kişilik üzerine yaptığı çalışmayla kişilerin psikobiyografik açıdan ele alınması geleneğini ortaya çıkarmış ve buradan hareketle siyasi liderlerin kişiliklerinin liderlik üzerindeki etkileri analiz edilmeye başlanmıştır. Siyaset disiplininin ikinci evresinde yani disiplinin artık bu adla örgütlenmeye başladığı dönemde ilk dönemden oldukça farklı kuramsal, yöntemsel yaklaşımlar ve farklı siyasi sorunlar öne çıkmıştır. Bu döneme kamuoyu, siyasi tutum ve seçmen davranışı araştırmaları damgasını vurmuştur. Kamuoyu araştırmaları, seçmen davranışı, siyasi katılım, siyasi toplumsallaşma ve kitle iletişimi gibi konular o dönemden itibaren disiplinin klasik konuları olarak öne çıkmıştır. 1980 sonrasında ise disiplinin üçüncü evresinin başladığı ve çalışma konularının, yöntemlerin ve kuramsal yaklaşımlarının çoğaldığı görülmektedir. Bu dönemde ilk iki dönemden farklı olarak ideolojiler, kimlikler, söylemler, bilişsel tutumlar ile ilgili araştırmalar üzerine çalışmalar yapılmıştır. Bunlara ek olarak uluslararası çatışma ve etnik çatışma dinamikleri, çatışma çözme yöntemleri, terör ve şiddet olguları disiplin açısından önemi artan olgular olmuştur (Özkazanç, 2017: 556-557).

Nitekim Kıbrıslı bir Türk olarak dünyanın önde gelen psikiyatrları arasında gösterilen ve bir hekim olarak önemli eserlere imza atan Vamık Volkan'ın "Divandaki Düşmanlar" adlı çalışması siyaset psikolojisi disiplinin son döneminin olgularını içermektedir. Belirtildiği gibi psikanalist olan yazar, Amerika'da bu bağlamda aktif olarak birçok görevlerde bulunmuştur. Uluslararası çatışma, etnik gruplar arasında yaşanan şiddet olayları, terör

* Doktora Öğrencisi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Programı, İstanbul/Türkiye. e-mail: burakozer1666@gmail.com

ORCID: 0000-0003-4300-0126

Geliş Tarihi: 05 Aralık 2019

Kabul Tarihi: 28 Nisan 2020

Received: 05 December 2019

Accepted: 28 April 2020

konularında sahada bulunarak birçok ülke tarafından uzlaştırmacı ya da arabulucu olarak tarif edilebilecek konularda aktif olarak görevlendirilmiştir. Eserin disipline katkısı aslında tam da bu açıdan önem arz etmektedir. Son yıllarda gelişen bir disiplin olmasına rağmen üzerinde çalışılabilecek, analiz yapılabilecek bir kaynak bulmak hiç de kolay değildir. Volkan'ın Amerika'dan Sovyetlere, Kıbrıs'tan Türkiye'ye kadar bir psikanalist olarak önemli konularda aldığı görevleri ve bu görevlerde elde ettiği gözlemleri, tecrübeleri bir eser olarak sunması siyaset psikolojisi açısından eserin önemini arttırmaktadır. Çünkü daha teorik ve deneysel çalışmaların aksine, sahadan, gerçek yaşanmış birçok olayın gözleminin aktarılmasından dolayı siyaset psikolojisinde uluslararası alanda devletlerin arasında yaşanan çatışmaların nedenleri, çözüm yollarını ele alan çalışma çok fazla olmadığı için önemli bir boşluğu doldurduğu söylenebilir.

Siyaset psikolojisi çalışmalarına bakıldığında oluşturulan birçok teorinin psikolojik alanda yapılan deneylerden yola çıkarak temellerinin atıldığı ve disiplinin neredeyse bunlara bağlı olarak geliştiği görülmektedir. Belirtildiği üzere daha çok psikobiyografik eserlere ve son dönemlerde de seçmen davranışları üzerine yoğunlaşıldığı görülmektedir. Ancak Volkan, teorik bilgiyi paylaşırken aynı zamanda özellikle uluslararası ilişkiler boyutunda ülkeler arasındaki siyasal krize neden olan ve beraberinde birçok bölgede şiddet, çatışma, ayrışma, terör ve savaş gibi durumlarla sonuçlanan olayların psikolojik etkisinin çözümlenmesinde aktif bir karakter olarak da yer almıştır. Yazarın bu özelliği ile birlikte eserinin disiplin içerisinde daha öncesinde üzerinde durulan yöntemlerden farklı bir yaklaşımla ele alındığını göstermektedir. Yani çalışmada Volkan, psikolojik faktörlerin uluslararası ilişkiler üzerindeki etkisini ortaya koyarken, etnik, dini, milli, ideolojik düşmanlıkları olan büyük grupların ya da kimliklerin diyalog kurulması üzerine yaptığı çalışmalar ile gözlemlerini aktarmaktadır. Nitekim çalışmanın amacı, psikolojik faktörlerin uluslararası ilişkileri nasıl etkilediğini ve disiplinlerarası kolaylaştırıcı bir ekibin bu faktörlerle ilgili bilgilerini etnik, milli, dini ya da ideolojik karşıt büyük-gruplar arasında barışçı bir birlikteliğin oluşmasına yardım etmek üzere nasıl kullanabileceğini göstermektir (s. 11).

Son iki yüzyıl dünya adeta savaşların, şiddet olaylarının giderek arttığı dönem olmuştur. Bu da şiddetin ve çatışmanın siyaset psikolojisinin önemli konularından biri haline gelmesinde önemli etken olmuştur. Ele alınan eserin de temel argümanı büyük kimlik ayrışmalarına neden olan ve tüm dünyada etkisini arttıran şiddet, terör, çatışma gibi olguların nasıl ortadan kaldırılabilir. Bu sorunun cevabını yine çalışmada veren yazar, siyaset psikolojisi bir araç olarak kullanılarak, grupların bir araya gelerek psikolojik açıdan birbirlerine karşı ördükleri duvarların ortadan kaldırılmasıyla bu olguların ortadan kaldırılabilirliği veya azaltılabileceğini belirtmektedir. Nitekim yazarın almış olduğu görevler neticesinde yaptığı müzakareleri çalışmada detaylı şekilde örneklendirerek argümanını desteklemektedir.

Aslında ulusların ya da devletlerin ilişkilerde yaşadıkları problemleri ve birbirlerine yaşattıkları büyük travmatik olayların bütünüyle ortadan kaldırılması psikolojik açıdan çok mümkün görünmemektedir. Çünkü toplumların tarihsel süreç içerisinde yaşadıkları bu travmatik olaylardan sıyrılarak ya da bunları unutarak yaşamak kolay gözükmemektedir. Nitekim çalışmada bunun da üzerinde durulmaktadır. Ancak yöneticilerin tavırları bu

noktada çok önemlidir. Özellikle uluslararası ilişkilerde yaşanan sorunlar sadece iki ülkeyi değil, küreselleşen dünya da birçok açıdan farklı ülkeleri de etkilemektedir. Dolayısıyla Volkan çalışmasında aldığı görevler itibariyle de yöneticilerin ya da hem devlette hem de toplumun travmatik durumunu değiştirebilecek durumda olan kişiler ile yuvarlak bir masa etrafında karşıt olduğu veya bu travmatik olaya neden olan etkenle iletişim kurdurma çabası aslında tam da bu eserin konusudur. Yani iki grubun yetkililerinin yaşanan olayın psikolojik etkisinden çıkartılma sürecinde psikanalist olan Volkan'ın gözlemlerini aktardığı bir eserdir. Yönteminin belirttiği gibi gözlemlerini aktarması olarak verilebilir. Hipotezi ise, son dönemlerde yaşanan çatışma, şiddet, terör, ayrışma, savaş gibi olguların psikolojik olarak yuvarlak bir masa etrafında öznelere bir araya getirerek en aza indirmek mümkündür. Bu hipotezini de birçok örnekle açıklamakta ve desteklemektedir. Bu doğrultuda eserden bir örnek vermek gerekirse, Mısırlıların ve İsraililerin Volkan'ın önderliğinde toplanan bir masa etrafında yaşanan olay ilginçtir. Bu olayda Mısırlılar Volkan'dan öldürülen bir Filistinli Müslüman için saygı durusunda bulunmaya davet etmesini istemişlerdir. Etmediği takdirde de masadan kalkacaklarını belirtmişlerdir. İsraililer ise bunu kabul etmeyerek yakın zamanda öldürülen kendi vatandaşları için saygı duruşunda bulunulmasını istemişlerdir. Bir anda müzakere sürecinin dağılacığını hisseden Volkan, herkesi bir dakikalık saygı duruşuna davet ederek, kim kime saygı duruşunda bulunmak istiyorsa bulunabileceğini masadakilere iletmiştir (s. 65-66).

Çalışmanın güçlü yönleri yukarıda değinildiği gibi siyasal ve uluslararası alanda özellikle karşılıklı problemleri bulunan ülkelerin psikolojik yönden ele alınması, ülkelerin yaşadıkları toplumun tümünde psikolojik yıkımlara ve kalıntılara neden olan olayların anlaşılabilmesi, ortadan kaldırılması çabaları, azınlıkların problemleri ve psikolojileri alandaki gözlemler yoluyla aktarılması olarak sıralanabilir. Ancak çalışmanın bazı bölümlerinde daha çok teoriden uzaklaşarak, ele aldığı örnekler hakkında aşırı detay bilgi aktarılması kitabın akıcılığını azaltmakta, bilimsel zenginliğini zayıflatmaktadır. Bu noktada yazar vaka incelemelerini teorilerle daha çok desteklenerek, detaylarda kaybolmadan gözlemlerini aktarmış olsa disiplin açısından çok daha verimli olabilirdi. Ancak bu zayıf yönlerine rağmen siyaset psikolojisi açısından hem yazarın kendisi hem de çalışması özellikle Türkiye'de çok fazla bu alanda çalışan insan olmadığı için -eser çeviri de olsa- büyük önem taşımaktadır. Eser sadece siyaset psikolojisi açısından değil siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler açısından devletlerin birbiriyle olan ilişkilerini farklı bir boyuttan yaşanan örnekler, travmalar ve süreçler üzerinden görmek açısından bu disiplinlere de önemli katkı sağlamaktadır. Dolayısıyla siyaset psikolojisi açısından önemli bir eser olan "Divandaki Düşmanlar" bu alanda çalışanlar için okunması gereken başucu bir kaynak olarak görülebilir. Çalışmaya katkıda bulunması açısından ve örneklerin daha iyi anlaşılması için vakalardan önce kavramların ve teorilerin daha geniş bir şekilde açıklanması okuyucular için daha faydalı olabilirdi. Yine de bu çalışma ile birlikte yazar, kilit aktörlerin iç yüzlerini, psikolojik boyutlarını psikanaliz yöntemiyle ortaya çıkarması bakımından çok farklı bir bakış açısını uluslararası ilişkilere kazandırmaktadır.

Kaynakça

- Özkanç A. (2017). “Siyaset Bilimi ve Psikoloji”. Gökhan Atılgan, Atilla Aytekin (Edt) *Siyaset Bilimi: Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler*, ss. 556-565. İstanbul: Yordam Kitap.